

С. І. Кара

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри основ здоров'я, фізичної реабілітації та екології
Бердянського державного педагогічного університету

С. М. Хатунцева

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри основ здоров'я, фізичної реабілітації та екології
Бердянського державного педагогічного університету

КЛІНІЧНА ПРАКТИКА В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ІЗ ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ

У статті визначено, що клінічна практика є складовою частиною освітньо-професійної підготовки студентів, яка забезпечує безперервність і послідовність формування практичних умінь і навичок та професійного самовдосконалення майбутніх фахівців із фізичної реабілітації.

Окреслено мету, основні форми організації практичної діяльності студентів, завдання та зміст практики.

Головною метою практики є створення умов та організація освітнього середовища, які сприятимуть виявленню професійної готовності та спроможності студентів реалізувати знання з фахових дисциплін у професійній діяльності.

До основних форм організації практичної діяльності студентів належать: конференції (настановчі, підсумкові), інструктаж із підготовки та проведення практики, консультації (індивідуальні та групові) тощо.

Завдання практики відображають сутність, структуру і зміст усіх складників професійної підготовки та спрямовані на формування у студентів стійкого інтересу до професії фізичного реабілітолога; установлення і зміцнення зв'язку теоретичних знань із практикою; формування професійно необхідних умінь і навичок надання кваліфікованої реабілітаційної допомоги; поглиблення професійного уявлення про роботу фахівця з фізичної реабілітації; прийняття самостійних рішень, виховання потреби в самоосвіті, систематичному оновленні власних знань та творчого використання їх у практичній діяльності.

Зміст практичної діяльності студентів становить: ознайомлення з роботою лікувально-профілактичного та реабілітаційно-оздоровчого закладу, навчально-методична та навчально-дослідна робота.

Обґрунтовано, що в процесі організації навчальної (клінічної) практики формування професійних умінь та навичок здобувачів вищої освіти значною мірою залежить від характеру її керівництва. Визначено, що для ефективної професійної підготовки студентів необхідною є організація взаємодії всіх суб'єктів: фахівців із фізичної реабілітації, викладачів та студентів університету.

Визначено, що навчальна (клінічна) практика є важливою складовою частиною процесу професійного саморозвитку на основі рефлексії, тобто пошуку та оцінки набутого досвіду, реального і наявного. Цей вид практики сприяє опануванню майбутніми фахівцями з фізичної реабілітації низки професійних еталонів, визначенню перспективних завдань на наступні етапи практики, окресленню векторів професійного самовдосконалення.

Ключові слова: навчальна (клінічна) практика, професійна підготовка, професійне самовдосконалення, майбутні фахівці з фізичної реабілітації, освітнє середовище.

Постановка проблеми. Основною ідеєю концепції вищої освіти на сучасному етапі розвитку професійної вищої школи є підготовка кваліфікованого та конкурентоспроможного на ринку праці працівника, здатного до ефективної роботи за фахом відповідно до світових стандартів, готового до постійного професійного зростання. Це вимагає від навчальних закладів вищої освіти вдосконалення освітнього процесу, формування у студентів активності й самостійності, готовності до самоосвіти та самовдосконалення, оволодіння новими формами, методами і прийомами професійної

діяльності. Реалізація означених завдань можлива лише у процесі професійної підготовки, невід'ємною складовою частиною якої є практика. Вона забезпечує поєднання теоретичної підготовки студентів з їхньою практичною діяльністю і спрямована на формування здатності майбутніх фахівців із фізичної реабілітації до здійснення професійної діяльності на високому кваліфікованому рівні.

У загальній системі професійної підготовки студентів навчальна (клінічна) практика є певною сходинкою в набутті професійних умінь та навичок роботи фахівця з фізичної реабілітації.

Від того, наскільки майбутні фахівці з фізичної реабілітації вміло зроблять свої перші практичні кроки, залежить їхнє уявлення про професію, усвідомлення значення теоретичних і методичних знань та вмінь, якими вони оволодівають упродовж навчання у вищому закладі освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Загальні питання професійної підготовки майбутніх фахівців із фізичної реабілітації у вищих закладах освіти вивчали Н. Белікова, А. Герцик, Т. Д'яченко, В. Кукса, О. Міхеєнко, Л. Суценок; питання професійної компетентності висвітлено в наукових працях Л. Волошко; окремі аспекти практичної підготовки фізичних реабілітологів розглядали Т. Бойчук, М. Голубєва, Є. Горбачов, О. Левандовський, І. Лусакевич, О. Марченко; роль і місце фізичної реабілітації в системі охорони здоров'я визначено А. Вовканичем та Є. Приступою; наукові праці Т. Бугері пов'язані з міжпредметними зв'язками у вивченні професійно орієнтованих дисциплін у фаховій підготовці фізичних реабілітологів.

Незважаючи на те, що з боку науковців велика увага приділяється вказаній вище проблемі, залишається недостатньо розробленим питання вдосконалення змісту, форм та методів організації навчальної (клінічної) практики у процесі підготовки до професійної діяльності майбутніх фахівців із фізичної реабілітації.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є визначення ролі навчальної (клінічної) практики у процесі підготовки майбутніх фахівців із фізичної реабілітації до професійної діяльності.

Реалізація поставленої мети передбачала вирішення таких завдань:

- 1) з'ясувати сутність практики в системі підготовки майбутніх фахівців із фізичної реабілітації;
- 2) розкрити особливості організації та змісту навчальної (клінічної) практики майбутніх фахівців із фізичної реабілітації.

Виклад основного матеріалу. Практика є однією з форм організації освітнього процесу у вищому навчальному закладі, що максимально сприяє розвитку студента як особистості й майбутнього фахівця. Практика є складовою частиною освітньо-професійної підготовки студентів, яка забезпечує безперервність і послідовність формування практичних умінь і навичок та професійного самовдосконалення майбутніх фахівців із фізичної реабілітації. Ми розглядаємо самовдосконалення як тривекторний процес самоосвіти, саморозвитку та самовиховання [1]. Під час проходження практики майбутні фахівці аналізують власну роботу та діяльність персоналу бази практики, роблять самостійні висновки про власну професійну діяльність, поглиблюють знання з етики, естетики, норми поведінки, відпрацьовують уміння корекції власної поведінки, вмінь керувати власним емо-

ційним станом, вирішувати конфліктні ситуації за допомогою слова, розвивати другу сигнальну систему, лаконічно висловлюватися тощо.

Головною метою практики є створення умов та організація освітнього середовища, які сприятимуть виявленню професійної готовності та спроможності студентів реалізувати знання з фахових дисциплін у професійній діяльності.

Необхідно зауважити, що тільки використовуючи знання на практиці, можна досить міцно оволодіти ними, набути вмінь використовувати їх у різних професійних ситуаціях; саме на цій основі розвивається творче мислення майбутніх фахівців із фізичної реабілітації, формується творчий підхід до діяльності. Поряд зі знаннями, набутими в період теоретичного навчання у закладі вищої освіти, в процесі практики студенти також набувають знань, джерелом яких є їхня власна діяльність, тобто практичні вмінь та навички, отримані на основі власного досвіду. Від того, наскільки студенти вміло та впевнено зроблять свої перші практичні кроки як фахівці, залежить їхнє уявлення про професію фізичного реабілітолога, усвідомлення значення теоретичних знань та практичних умінь, якими вони оволодіють упродовж навчання у вищому закладі освіти.

Навчальна (клінічна) практика студентів є першим етапом практичної підготовки студентів до професії. На цьому етапі закладаються основи професійних умінь та навичок, ставлення до майбутньої діяльності. На цьому етапі практики студенти насамперед адаптуються до умов, максимально наближених до професійної діяльності, усвідомлюють та оцінюють правильність професійного вибору, визначають наявність у себе необхідних здібностей та якостей.

До основних форм організації практичної діяльності студентів ми відносимо: конференції (настановчі, підсумкові), інструктаж із підготовки та проведення практики, консультації (індивідуальні та групові), бесіду з адміністрацією бази практики.

Завдання практики відображають сутність, структуру і зміст усіх складників професійної підготовки та містять: 1) формування у студентів професійної спрямованості, стійкого інтересу до професії фізичного реабілітолога; 2) установлення і зміцнення зв'язку теоретичних знань, отриманих студентами під час вивчення фахових дисциплін, із практикою; 3) формування професійно необхідних умінь і навичок надання кваліфікованої реабілітаційної допомоги; 4) поглиблення професійного уявлення про роботу фахівця з фізичної реабілітації; 5) виховання таких якостей особистості, як відповідальність за людське здоров'я та життя, терпимість, співчуття, розвиток комунікативних здібностей тощо; 6) формування, на базі отриманих знань, умінь і навичок, необхідних для здійснення професійної діяльності, прийняття само-

стійних рішень, виховання потреби в самоосвіті, систематичному оновленні власних знань і творчого використання їх у практичній діяльності.

У зв'язку з цим до змісту практичної діяльності студентів під час цього виду практики було віднесено:

– ознайомлення з роботою лікувально-профілактичного та реабілітаційно-оздоровчого закладу: установчими документами, нормативно-правовою та матеріально-технічною базою закладу, його організаційно-управлінською структурою; основними завданнями і видами послуг, контингентом пацієнтів/клієнтів; посадовими інструкціями працівників закладу; сучасними методами і формами організації роботи фахівця з фізичної реабілітації; режимом роботи, організацією та проведенням оздоровчолікувальних та реабілітаційних заходів;

– навчально-методична робота: оцінка стану пацієнта (обережний збір та аналіз анамнезу, опитуючи пацієнтів, членів його сім'ї, лікарів); планування програми реабілітації (виявлення основних проблем та складання реабілітаційного прогнозу; вибір відповідних методів реабілітації, включаючи їхню послідовність, частоту та тривалість); складання індивідуальної програми проведення лікувально-реабілітаційних заходів;

– навчально-дослідна робота: проведення клінічного спостереження, необхідних вимірювань, тестування рівня функціонування основних систем організму.

Навчальна (клінічна) практика є різнобічним, комплексним і досить складним процесом формування в студентів умілості як початкового етапу їхньої професійної підготовки. Під час практичної діяльності в студентів спочатку відбувається вироблення найпростіших умінь і навичок, згодом вони доповнюються, ускладнюються, вдосконалюються, набуваючи поступово певної завершеності [2].

Під час практики студенти оволодівають елементами дослідницької діяльності. Студенти навчаються використовувати такі методи, як спостереження, анкетування, бесіда, аналіз результатів власної роботи та діяльності лікувально-профілактичного, реабілітаційно-оздоровчого закладів тощо.

Відповідно до навчального плану спеціальності 227 Фізична реабілітація навчальна (клінічна) практика проводиться у 5-ому семестрі, її тривалість становить 4 тижні. Цей вид практики організовується на базі лікувально-профілактичних та реабілітаційно-оздоровчих закладів, з якими підписані угоди про співпрацю та укладені договори про проведення практики.

Методичне керівництво практикою здійснюють викладачі кафедри основ здоров'я, фізичної реабілітації та екології.

Починається практика з настановчої конференції, яка проводиться в перший день або

напередодні практики. На конференції студенти отримують програми та методичні рекомендації з питань організації та змісту практики. У процесі проходження практики студенти ознайомлюються з організаційною структурою лікувально-профілактичних та реабілітаційно-оздоровчих закладів. Після її закінчення підводяться підсумки. Студенти готують звітну документацію та подають її на перевірку керівнику практики.

У процесі організації навчальної (клінічної) практики ми передбачали, що ефективність формування професійних умінь та навичок студентів значною мірою залежить від характеру її керівництва.

Керівництво практикою розглядається вченими як спрямована діяльність старших представників педагогічно-освітньої інституції суспільства, яка в певний період професійної підготовки фахівця освіти знаходиться на чолі творчого прагнення студентської молоді, яка конкретизує власні дії на здобуття знань, умінь та навичок управління освітнім розвитком дітей. Воно сприяє визначеності студента в доборі механізмів виходу на професійну платформу освітніх дій, відносин із вихованцем і суб'єктом взаємодії. Як соціальне явище керівництво веде до чіткої визначеності щодо предметності в діях та стосунках суб'єктів [3, с. 6].

Ми розглядаємо керівництво практикою як організацію діяльності студентів з метою формування їхнього професіоналізму. Від якості цієї організації залежить ефективність практики та результативність професійної діяльності майбутніх фахівців із фізичної реабілітації.

У процесуальному плані керівництво практикою може бути представлено як єдність спеціальних дій керівника практики, що становить основну його функцію організації, яка послідовно і циклічно змінює ці дії, і тим самим утворюється певна освітня технологія [4, с. 109].

Для ефективної професійної підготовки студентів вважаємо за необхідне організувати взаємодію всіх суб'єктів: фахівців із фізичної реабілітації, викладачів та студентів університету.

Процес керівництва педагогічною практикою має двобічний характер і має ґрунтуватися на взаємодії викладачів університету та фахівців із фізичної реабілітації. У спільній роботі викладачі університету та медичний персонал лікувально-профілактичних та реабілітаційно-оздоровчих закладів формують загальну стратегію організації практики залежно від її цілей, завдань, змісту, очікуваних результатів, форм контролю тощо.

Для керівництва навчальною (клінічною) практикою призначаються методисти від випускаючої кафедри, а також фахівці з фізичної реабілітації, які під час практики виконують певні обов'язки.

Керівник практики студентів університету: укладає угоди з лікувально-профілактичними та реабі-

літаційно-оздоровчими закладами, які є базовими для проведення практики; проводить настановчі та підсумкові наради з методистами, які керують практикою студентів; бере участь у настановчих та підсумкових конференціях; контролює та координує роботу методистів кафедр університету, відвідує заходи, які проводять студенти під час практики; узагальнює досвід проведення практики, вносить пропозиції щодо її удосконалення й оптимізації; бере участь у роботі кафедр та ради факультету під час обговорення питань практики студентів.

Обов'язками керівника практики від кафедри є забезпечення проведення всіх організаційних заходів перед відправленням студентів на практику:

- проведення інструктажу про порядок проходження практики;
- надання студентам-практикантам необхідних документів (направлення на практику, методичних рекомендацій тощо);
- інформування студентів про систему звітності з практики, критерії оцінювання рівня знань, умінь, навичок, які студенти досягли за результатами практики та процедуру захисту звіту з практики перед комісією;
- контроль забезпечення необхідних умов праці, організації побуту студентів та проведення з ними обов'язкових інструктажів з охорони праці та техніки безпеки;
- контроль відвідування студентами-практикантами баз практики;
- прийняття диференційного заліку з практики (у складі комісії).

Обов'язки керівника практики від бази практики визначаються лікувально-профілактичними і реабілітаційно-оздоровчими закладами та зазначаються в окремих розділах угоди між університетом і базою практики.

Керівник від бази практики:

- несе відповідальність за організацію практики в лікувально-профілактичному та реабілітаційно-оздоровчому закладі;
  - знайомить студентів із режимом роботи закладу;
  - надає студентіві необхідну допомогу в складанні індивідуального плану проходження практики;
  - здійснює контроль за виконанням студентом отриманих завдань, дотриманням трудової дисципліни, правил внутрішнього трудового розпорядку;
  - складає відгук щодо проходження практики, який підписується керівником закладу і завіряється печаткою бази практики. У відгуку обов'язково зазначається оцінка студента за результатами проходження навчальної (клінічної) практики.
- Обов'язки здобувача вищої освіти:
- з'явитись на збори з питань організації практики у встановлений час, згідно з розкладом занять;

- одержати до початку практики від керівника направлення, отримати консультації щодо оформлення всіх необхідних документів;

- своєчасно прибути на базу, про що звітувати керівнику практики закладу вищої освіти;

- якісно виконувати всі види навчально-методичної та навчально-дослідної роботи, які передбачені програмою практики;

- вивчити та суворо дотримуватись правил охорони праці, техніки безпеки, виробничої санітарії та внутрішнього розпорядку бази практики, розпоряджень адміністрації та керівників практики лікувально-профілактичного та реабілітаційно-оздоровчого закладу;

- нести відповідальність за виконану роботу;
- своєчасно оформити звіт та скласти диференційний залік із практики.

Безпосереднє керівництво практикою здійснюють фахівці з фізичної реабілітації лікувально-профілактичного та реабілітаційно-оздоровчого закладу, а методисти університету виступають консультантами.

Вважаємо, що підсилення ролі фахівця з фізичної реабілітації в керівництві практикою студентів суттєво змінює стиль цього процесу. По-перше, знаходячись у повсякденних контактах зі студентами-практикантами, фахівець із фізичної реабілітації оперативно спрямовує і коригує їхню діяльність. По-друге, він демонструє зразки власної діяльності, регулярно консультує студентів-практикантів, допомагає в плануванні та складанні програми проведення лікувально-реабілітаційних заходів, аналізує діяльність студента. По-третє, повсякденна практична допомога і турбота про позитивні результати роботи студентів сприяють виникненню між практикантами і медичним персоналом доброзичливого співробітництва, що позитивно впливає на формування інтересу до майбутньої професійної діяльності.

Викладачі університету координують роботу керівників практики лікувально-профілактичного та реабілітаційно-оздоровчого закладу зі студентами, знайомлять з інструктивно-методичними рекомендаціями з організації навчальної (клінічної) практики, їхніми обов'язками, формами контролю та критеріями оцінювання практичної діяльності здобувачів.

Безсумнівним є те, що результативність навчальної (клінічної) практики студентів залежить від злагодженої роботи всіх керівників практики: викладачів університету і працівників реабілітаційно-оздоровчого закладу, їхнього уміння ефективно керувати діяльністю студентів, що, безперечно, впливає на зростання професійної спрямованості та інтересу до майбутньої діяльності, формування професійної компетентності здобувачів вищої освіти.

Після закінчення практики студенти подають керівнику звітну документацію: щоденник, в якому

відображено зміст проведеної роботи; індивідуальний план роботи; презентують результати проведення клінічного спостереження та програму проведення лікувально-реабілітаційних заходів; характеристику студента, завірену директором закладу; звіт про проходження практики.

Одним із завдань навчальної (клінічної) практики є відпрацювання студентами вмінь спостерігати, аналізувати, узагальнювати роботу фахівців із фізичної реабілітації. Ступінь оволодіння цими вміннями має відобразитися в щоденнику спостережень. У щоденнику студент занотовує особисті враження, висловлює власне ставлення до організації діяльності лікувально-профілактичного та реабілітаційно-оздоровчого закладу, зазначає власні погляди, робить самостійні висновки. Ведення щоденника сприяє виробленню навичок самообліку та самооцінки власної діяльності.

В індивідуальному плані має бути спланована діяльність практиканта на весь термін проходження практики: ознайомлення студентів із роботою лікувально-профілактичного, реабілітаційно-оздоровчого закладу; навчально-методична та навчально-дослідна робота.

Результати проходження практики студент оформляє у виді письмового звіту, в якому відображається виконана ним робота з обов'язковим зазначенням діючих інструктивних матеріалів, методів виконання роботи. Звіт має носити аналітичний характер, містити узагальнені висновки про основні напрями функціонування і розвитку діяльності базової установи практики.

Елементами структури звіту з практики є:

- вступ (мета і завдання практики);
- загальна детальна характеристика бази практики;
- організаційно-управлінська структура підприємства (організації) у вигляді схеми;
- оцінка роботи співробітників підприємства за такими критеріями: зовнішній вигляд, спілкування, робота в команді, умови безпеки роботи;
- опис завдань, обов'язків і відповідальності, яку брав на себе студент-практикант для їх виконання;

- опис проблемних ситуацій, з якими студентом довелось зіткнутися, шляхи їх вирішення;
- детальний опис підрозділів і робочих місць, в яких студент-практикант проходив практику;
- особиста оцінка підготовленості до практичної роботи в реальних умовах;
- висновки та пропозиції щодо організації практики та пропозиції щодо вдосконалення її форм та методів.

Висновки і пропозиції. Отже, навчальна (клінічна) практика є важливою складовою частиною процесу професійного саморозвитку на основі рефлексії, тобто пошуку та оцінки набутого досвіду, реального і наявного. Цей вид практики сприяє опануванню майбутніми фахівцями з фізичної реабілітації низки професійних еталонів, визначенню перспективних завдань на наступні етапи практики, окресленню векторів професійного самовдосконалення.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів окресленої теми. Перспективи подальших розвідок цього напрямку вбачаємо в удосконаленні змісту, форм та методів організації практичної підготовки майбутніх фахівців із фізичної реабілітації під час виробничої практики.

Список використаної літератури:

1. Хатунцева С.М. Проблема самоорганізації в процесі формування у майбутніх учителів готовності до самовдосконалення. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. Запоріжжя, 2017. Вип. 52 (105). С. 339–349.
2. Кара С.І. Педагогічна практика – важливий чинник формування професійної компетентності майбутніх учителів. *Педагогічні науки: зб. наук. праць Бердянського державного педагогічного університету*. Бердянськ, 2013. № 1. С. 131–136.
3. Козій М.К. Психолого-педагогічні умови удосконалення педагогічної практики студентів: метод. посіб. Київ, 2001. 141 с.
4. Пальшакова І.О. Організація педагогічного керівництва формуванням професійно-педагогічної культури майбутнього педагога в період педагогічної практики. *Наука і освіта*. Дніпропетровськ, 2004. № 1. С. 109–113.

Kara S., Khatuntseva S. Clinical practice in the system of preparing of future physical rehabilitation specialists

In the article is revealed the role of clinical practice in the system of preparing of future physical rehabilitation specialists.

It's determined that educational (clinical) practice is a component of educational professional preparation of students, which provides incessantment and sequence of formation of practical abilities, skills and professional self-development of future physical rehabilitation specialists.

The target, the basic forms of organization of practical activity of students, tasks and content of practice are outlined.

The main aim of practice is creating and organization of educational environment, which contribute the detection of professional readiness and ability of students to realize their knowledge on professional disciplines in professional activity.

To the basic forms of organization of practical student activity are related: conferences (instructive, final), training on preparation and conducting practice, consultations (individual and group), etc.

The purpose of practice reflects essence, structure and content of all components of professional practice and directed to formation in students' minds the strong interest to profession of physical rehabilitator; establishment and strengthening of the connection of theoretical knowledge with practice; formation of professionally necessary skills and abilities; granting of qualifying rehabbing aid; accepting independent decisions, breeding needs in self-education, systematic renewing of their own knowledge and creative use of them in practical activity.

The content of practical activity of students consists of: familiarization with the work of treating- preventive and rehab-recreational institution, educational-methodical work.

It's determined that educational (clinical) practice is momentous component of process of professional self-development on the base of reflection, that means the research and estimation of gotten experience, virtual and available. This kind of practice contributes to mastering the range of professional gold standards by future specialists on physical prohibition, determining of perspective targets for next milestones of practice, outlining of vectors of professional self-development.

Key words: *educational (clinical) practice, professional preparation, professional self-development, future physical rehabilitation specialists, educational environment.*